

LES PRINCIPALS CRÍTIQUES AL LIBERALISME: UN ESQUEMA

Ramon Alcoberro

El liberalisme no pot considerar-se, estrictament, una doctrina tancada; hi ha diversos liberalismes (fins i tot no-democràtics; al segle XIX molts liberals no creien que el poble estigués preparat per al sufragi universal). Tots tenen, però, en comú el “principi de no intervenció” segons el qual l'Estat ha de ser reduït al mínim fins que (a l'extrem) s'ha d'excloure la seva intervenció en el camp de l'economia. Però gairebé cap liberal nega el paper de l'Estat com a regulador i, fins i tot, com a actor econòmic, i tampoc no és certa la suposada idolatria de l'economia en el liberalisme. John Stuart MILL va escriure uns mots que convindria no oblidar sobre aquest tema:

«Hi ha alguna cosa de divertit i d'ingenu en la manera com es percep la intervenció de l'Estat per part de molts comentaristes... Segons el seu parer, es tractaria de fer excepcions al que anomenen els principis de l'economia política... em vull permetre recordar que no hi ha pas, en l'economia política, principis tals». MILL: “Leslie on the Land Question”, Collected Works, University of Toronto Press, Routledge&Kegan Paul, vol. V., 1963, p. 674.

A efectes bàsicament pedagògics podem afirmar que, excloent la idolatria llibertarian, hi ha tres tipus de liberalisme:

1.- Liberalisme basat en els «drets naturals»; és el propi del segle XVIII i en “Bill of Rights” de la Revolució anglesa (1688). Segons aquesta posició hi ha una sèrie de llibertats “naturals” que ens constitueixen com a humans. En aquest sentit la llibertat de consciència, les llibertats polítiques i la llibertat econòmica són indestriables. L'Estat liberal serveix exclusivament com a salvaguarda d'aquests drets.

2.- Liberalisme de base utilitarista; que a partir de la consideració de la regla «el més gran bé per al màxim nombre», considera que la llibertat és la regla bàsica de conducta en la vida, en la mesura en què és de utilitat general. La llibertat dona, simplement, més felicitat (entesa com a benestar).

3.- Liberalisme del «constructivisme racionalista» (per usar una expressió de Hayek), que considera l'evolució reformista (econòmica i cultural) a partir de la tradició com una alternativa a les filosofies polítiques que (com el marxisme) defensen un ideal d'excel·lència i perfecció social. En aquest sentit

liberalisme és, estrictament, l'oposat a "utopisme". De fet, aquest és conservadurisme-liberal, més que no un liberalisme pur.

Deixem fora d'aquest esquema la teoria liberal de Rawls, amb més punts de contacte amb la socialdemocràcia que amb la tradició de Smith o de Mill. De fet tota la filosofia política rawlsiana pot ser considerada com una impugnació de l'utilitarisme.

Quan parlem de "crítiques al liberalisme", cal tenir present que ens estem referint fonamentalment als dos primers models, més que al tercer (que de vegades es presenta com a "neoliberalisme", especialment als Estats Units).

Resumirem, doncs, quatre crítiques bàsiques al liberalisme, realitzades ja sigui des de l'interior del model com des de fora.

1.- LA CRÍTICA UTILITARISTA

La primera crítica al liberalisme deriva de l'aplicació del «principi d'utilitat». Podria ser –i es planteja com a hipòtesi– que en un determinat context, una institució liberal sigui nociva per al màxim bé del màxim nombre. La corrupció i la incompetència quasi estructural de l'administració pública a determinats Estats fa que també moltes institucions i empreses privades hagin de participar en el joc de la corrupció (perquè necessiten, per exemple, aconseguir contractes). De vegades hi ha institucions antiliberals (l'escola pública, o l'obligació de cotitzar a la seguretat social, per exemple) que poden ser eficaces.

Al segle 19, Mill considerava que imposar una escola pública i única convertiria els individus en màquines i destruiria la diversitat de formes de pensar. Però només cal veure les manifestacions i vagues d'estudiants per constatar que una escola pública i única no ha provocat docilitat i submissió al poder establert – més aviat al contrari. I que són precisament les escoles privades, sobretot quan les regeixen sectes religioses, les que impedeixen la pluralitat del pensament.

El mateix es pot dir sobre l'assegurança obligatòria. Al segle 20, Milton Friedman va defensar aferrissadament el sistema de fons de pensions amb gestió privada contra l'assegurança obligatòria i pública. Els resultats de la gestió privada de les jubilacions han estat, però, un fracàs econòmic generalitzat arreu i –en anys de baixades de la borsa– la solidesa dels fons de pensions és més que discutible.

Per a un utilitarista tant l'alternativa liberal com la socialdemòcrata poden ser útils, en la mesura que garanteixin la diversitat i la utilitat general.

2.- LA CRÍTICA BASADA EN ELS DRETS DE 2° I 3° GENERACIÓ

Vida, Llibertat i Propietat són els drets de 1ª generació, és a dir, els que apareixen ja a la cultura grega i a la Bíblia. A partir de la Il·lustració –i amb les

lluites obreres del segle 19—, els drets s'amplien a l'Autonomia, a la Justícia i als drets socials i laborals. Finalment des de mitjans del segle 20 apareixen reivindicacions organitzades de nous drets (de l'opció sexual als drets ecològics...). Entre aquestes tres generacions de drets hi poden haver contradiccions perquè, com es pot observar fàcticament (i va teoritzar Berlin) no sempre totes les coses bones són possibles al mateix temps, ni tots els valors morals poden realitzar-se alhora. Les llibertats individuals i els drets de 2° i 3ª generació no són sempre compatibles necessàriament.

No és sempre clar que les exigències de Justícia (especialment el dret a la salut, els drets bioètics i ecològics) puguin ser millor gestionats en el context d'una societat liberal que una de tipus socialdemòcrata. Un exemple clàssic és el retallar (de forma absolutament antiliberal) la llibertat dels fumadors per a exercir els seu dret en la via pública —i àdhuc en recintes privats. Un altre exemple és el de la defensa dels drets dels animals contra el suposat dret d'alguns individus (que volen veure baralles de galls o curses de braus). En la pugna entre el principi de Justícia i l'autonomia, no sempre és intuïtivament clar que l'autonomia hagi de ser el principi dominant.

3.- LA CRÍTICA KEYNESIANA

Una hipòtesi central en el liberalisme és que (com es pot demostrar empíricament) una societat amb economia no intervinguda crea més riquesa que una d'economia centralitzada. Avui això no pot considerar-se ja una hipòtesi, sinó que es tracta d'un fet empíricament demostrat. Quan una economia oberta no crea riquesa és, simplement, perquè hi ha una intervenció política de tipus autoritari o populista sobre els mercats (cas d'Amèrica Llatina amb la corrupció política estructural), o perquè l'Estat no és un àrbitre neutral de l'activitat econòmica i els mecanismes de la Justícia manquen de credibilitat social.

Però això no significa que cap teoria liberal pugui assegurar la plena ocupació sinó —com a molt— la tendència a la creació de llocs de treball.

En l'esquema econòmic liberal és clar que si hi ha molt atur, baixaran els salaris i, per tant, serà més fàcil que es facin noves contractacions. Si els salaris són flexibles, l'atur s'hauria de corregir per ell mateix. Però KEYNES no va acceptar aquest argument. Va mostrar que, al contrari, quan els salaris disminueixen, això no porta necessàriament a què es contractin més treballadors. Més aviat, al contrari, si disminueixen els salaris es produeix una disminució de la demanda, cosa que redueix les perspectives de venda i —per tant— deprimeix el treball per comptes d'augmentar-lo.

Keynes diu que en una economia liberal hi poden haver “equilibris de sub-empleament”, situacions perllongades d'atur en les quals l'economia s'instal·la de manera duradora. L'economia resta en equilibri de subocupació mentre la inversió estigui deprimida, i la inversió estarà deprimida mentre les empreses siguin

pessimistes respecte a les possibilitats de reacció del mercat. Que els salaris baixin no fa que els empresaris siguin més optimistes sinó, més aviat, el contrari.

La teoria keynesiana va ser un cop dur per al liberalisme perquè venia a demostrar que el lliure joc d'oferta i demanda no tendeix a la plena ocupació i que ni tan sols no es compleix la teoria econòmica de l'oferta i la demanda en l'àmbit salarial.

KEYNES considerava que el nivell general de l'activitat econòmica no havia de ser el resultat del lliure joc de decisions individuals, sinó que calia decidir-lo socialment, en funció del nivell d'atur suportable i de la quantitat de serveis (i, en conseqüència, també d'impostos) que una societat vol garantir a tothom. La pugna entre liberalisme i socialisme fou un dels debats decisius del segle passat.

3.- LA CRÍTICA MARXISTA

Per al marxisme, el capitalisme és una fase transitòria de l'evolució social i, en conseqüència, està destinat a ser abolit. El liberalisme és la ideologia (és a dir: "el pensament interessat", "la manipulació de les idees") que acompanya i justifica l'economia capitalista. Les idees i els valors tenen –en la maquinària social– el valor de "corretges de transmissió" (Schumpeter: "Capitalisme, Socialisme i Democràcia", cap. 2).

El capitalisme, a més, no pot existir sense convertir totes les coses en mercaderies. En la mesura que gira exclusivament al voltant del treball, Marx considerava que el capitalisme posa les condicions de la seva pròpia desaparició tant pel desenvolupament de la tecnologia com per l'extensió del poder de la mercaderia sobre altres models de vida. El nucli de la concepció capitalista del món, però, no és la competència entre les empreses sinó la productivitat cada cop més gran.

Si la forma liberal i la competència són útils per a desenvolupar l'economia capitalista, llavors se les usa –i se les predica– arreu del món; però pot ser perfectament que en determinades situacions les grans empreses i la banca decideixin que el model liberal no és l'adequat i optin pel monopoli (del gas i l'electricitat, de l'aigua...) quan els és més útil (perquè abarateix costos...). Un exemple molt clàssic és el fet que la Unió Europea recomana obrir les fronteres als països del Sud, però manté els seus mercats interiors (agraris, de l'acer...) perfectament controlats i inaccessibles. Per tant, una cosa és el que les grans corporacions (empreses, bancs...) diuen i una altra, de ben diferent, és el que fan.

El marxisme considera que no hi ha, enlloc, lliure competència real, ni lliure joc dels mercats. Tots estan, d'una o altra manera, intervinguts. En conseqüència proposen la socialització de l'economia sigui per via de l'evolució dels propis mercats (socialdemocràcia) o per un trencament revolucionari.

En el primer cas no es fa altra cosa que acompanyar l'evolució natural del capitalisme, que no pot avançar si no és estenent i ampliant –socialitzant– cada cop més la producció. La ideologia del mercat lliure avui ha de ser substituïda per la de la “planificació” o pel keynesianisme, tant en política com en economia, precisament en benefici de l'extensió de la producció.

CONCLUSIÓ

El liberalisme actual, tant en la seva forma utilitarista com en la del dret natural a la propietat ha triomfat d'una manera aclaparadora als darrers trenta anys, de manera que si algú opta per una filosofia diferent en el camp polític ha de justificar conceptualment per què ho fa...

En aquest sentit és obvi que els sistemes polítics inspirats en la tradició liberal fan possible més diversitat, més creativitat i més llibertats individuals i socials que cap altre –i que tots els sistemes no liberals tendeixen a evolucionar cap a aquest. Però això no vol dir de cap manera que el liberalisme sigui perfecte i que no hagi de resoldre (si pot) contradiccions conceptuals, algunes de les quals hem explicat aquí. La llibertat és sempre font de discòrdia i enfrontament. Cap liberal no ho nega en absolut; però afirma que cap problema de llibertat no s'ha resolt mai des de la limitació de les llibertats.

